

"בקולמוסנו ובמילותינו בלבד כבשנו את דעת הקהל"

מסעות השכנוע של הרצל ושיטותיו בין סוגות תקשורתיות

הרצל ללימודים מתקדמים

"בקולמוסנו ובמילותינו בלבד כבשנו את דעת הקהל"

מסעות השכנוע של הרצל ושיטותיו בין סוגות תקשורתיות

בהקשר הרחב של השאלה על מקומה של התקשורת בהישרדותו של העם היהודי בגלות¹ חשוב להזכיר את תפקידה המרכזי של התקשורת במיזם הקרצליאני שמטרתו הייתה להבטיח את המשך קיומו של העם היהודי דווקא באמצעות שימת קץ לגלות. בעוד שמחקרים שונים מצביעים על כך שתקשורת הדוקה בין קהילות יהודיות באירופה (לצרכי מסחר, או קשרי משפחה, או בעניינים הלכתיים) מעידה על מצבים של יציבות יחסית (הפניה ?), הרצל נזקק לקמפיין תקשורתי רב היקף לייסוד התנועה הציונית כתולדה של תחושתו שהאנטישמיות מהסוג החדש, שצברה תאוצה דווקא לאחר האמנציפציה, היא אות לאסון העומד להתרגש, שעליו יש להתריע. הרעיון, שבזמן אמת נראה לרבים כהזוי, היה לאחד יהודים מתבוללים ומסורתיים כאחד סביב תנועה מהפכנית שמטרתה העתקתם של קהילות מסורתיות, כמו גם של יחידים ששאפו להשתלב בחברה המקומית, ממקום מושבם לארץ שבה יוכלו לייסד מדינה משלהם. להרצל לא היה כל ספק שבין שתי האופציות—זו של קץ ליהדות (באמצעות היטמעות) וזו של קץ לגלות (ביצירת תנועה לאומית)—נותרה האופציה השנייה בלבד. לפיכך, בעיניו, התקשורת שנועדה לסייע לתחזוקן של הקהילות היהודיות בהקשר של מיעוט השוכן במדינות לא להם הפכה ללא רלבנטית. בסוף הפרק על הרצל בספרו הרעיון הציוני לגונוני מביא שלמה אבינרי את דמותו של הרצל כדוגמה האולטימטיבית לכך שההיסטוריה הקצרה יחסית של פוליטיקאים יהודים מוכיחה שמאחר שלא הייתה להם עוצמה מדינית או כלכלית השיגו מה שהשיגו בעיקר באמצעות כושר הדיבור. בעוד שמאוחר יותר, בהקדמה ליומנו של הרצל, רואה אבינרי בהרצל לא רק תועמלן מוכשר אלא גם דמות מרכזית

¹ סוגיה שנחקרה בקבוצת מחקר בה השתתפו הסטוריונים וחוקרי תקשורת במרכז ללימודים מתקדמים באוניברסיטה העברית ב-2004, שיתפרסם ב The Jewish Diasporic Communication, ed. M. Blondheim, MAGNES Publishing

בפיתוחה של המחשבה הציונית, חשוב להכיר בכך שבהקשר ההיסטורי של עליית חשיבותה של דעת הקהל, היה הרצל המדינאי הציוני הראשון שהבין את החשיבות של גיוסה של דעת הקהל (הפנימית והחיצונית) להקמת תנועה מהפכנית, לא כל שכן, תנועה כמו הציונות, שהייתה מאופיינת בחוסר משווע של עוצמה כלכלית ומדינית.

המרכזיות של שכנוע דעת הקהל בפרויקט הציוני של הרצל

במכתב שכתב לידידו מקס נורדאו (ב-13 לדצמבר 197, 501) עורך הרצל סכום ביניים של הצלחת המיזם הציוני. "על פי מצב הדברים היום," הוא כותב "אחרי שבקולמוסנו ובמילותינו כבישנו את דעת הקהל למען 'הרעיון המטורף' שלנו, נחוצה עוד ה **SIMULACRA** (מראית העין) של קבוצת הערבים הזאת (יהדות הממון כמובן, ת.ל.) כדי להביא להצלחה אדירה בהחתמה וכדי להפוך את הציונות לכוח של ממש". אם כך, מעבר למודעות לכך שהצלחת התנועה היא תוצאה של שימוש בכוח הביטוי בכתב ובע"פ, מה שעוד חסר הוא היכולת לשכנע שמאחורי התנועה עומד כוח פיננסי גדול. דהיינו, מה שחשוב יותר מתמיכתם למעשה של בעלי הממון הוא ששליטי מדינות המערב, והקליינטים עצמם (הקהילות היהודיות), יאמינו שבעלי ההון מגבים את הרצל. האמונה שקיים כוח מאחורי התנועה, היא היא שבסופו של דבר תרכוש את הכוח הזה.

בהקשר של הציבור היהודי, הפניה לדעת הקהל על מנת לממש את החזון הציוני הייתה נועזת במיוחד, למעשה מהפכנית. במעשהו זה, הרצל שבר את הכלים לפיהם רובצת תהום בין בעלי החזון שפרסמו ספרים ואנשי המעשה שניסו לסייע לפתרון בעיית היהודים מאחורי הקלעים. עד אז התחלקה שאלת היהודים בין האוטופיסטים (משה הס: רומי וירושלים, פינסקר: אוטואמנציפציה, אלקלעי וקלישר) והפילנתרופים. ההוגים תארו את היהדות כלאום ופנטזו על הקשר עם א"י אך לא העלו על דעתם לשאול האם וכיצד ימומש הרעיון הציוני. בעלי ההון, עסקו בפתרונות ריאליים ומיידיים (באמצעות יישובם של יהודים במקומות הרחוקים מאירופה) אך עמדו על כך שהדברים ייעשו בדיסקרטיות (דהינו בחשאיות) תוך שמירה על פרופיל נמוך, על מנת ולא לעוררו כלבים (אנטישמיים) מרבצם. יחודו של הרצל הוא אם כן בכך ששילב בין אוטופיה רעיונית לבין פתרונות פרקטיים-- שני הקטבים שעד אז נותרו מבודדים האחד מהשני.

מרכזיות של התקשורת במשנתו של הרצל נבעה מכך שהמהפכה האמיתית שחולל הייתה תביעתו לפתור את בעיית היהודים באמצעות "ציונות מדינית", לא ע"י חברה פילנתרופית. הפועל היוצא הוא הצורך **בפומביות, שקיפות, ושכנוע** לתמוך ברעיון -- של דעת הקהל היהודית (שהתחלקה בין מתבוללים שהשתלבו בתרבות האירופית, ומסורתיים, שנותרו בגטו), כמו גם של דעת הקהל הלא יהודית. בין הלא יהודים מבחין הרצל בין הנאורים והאנטישימים, כשתי הקבוצות האמורות לתמוך ברעיון, כל אחת ממניעיה היא.

מטרתי (1) **למפות ולפרש את האינטואיציות של הרצל** לגבי יחסי הגומלין בין מדיה, ציבור ומנהיגות, כמו גם את הצלחותיו וכישלונותיו, **במונחים עכשוויים של חקר התקשורת**. (2) להצביע על הדרכים בהן מתבטאת מודעותו של הרצל לחשיבות של שכנוע דעת הקהל, על הבנתו את כוחן של סוגות עיתונאיות, דרמטיות, וספרותיות להשפיע על הציבור, ועל כישוריו על הבמה ומאחורי הקלעים, כשחקן מרכזי וכאמפרסריו של התנועה הציונית באמצעות שורה של קמפינים תקשורתיים המותאמים לקהלי היעד שסימן בכל שלב בהתפתחות מחשבתו. אבחון את הדילמה של בחירת המדיום והג'אנר בכל שלב במאמציו של הרצל לפתור את בעיית היהודים, כאינדיקציה לתפיסתו את קהל היעד ואת הקמפיין השכנועי המתאים לו.

אבינרי (עמ' 3): כישוריו של הרצל כתקשורתן: (1) התאמתו של הרצל עצמו להנהיג תנועה לאומית הייתה קשורה **במעמדו וכישוריו התקשורתיים כעיתונאי** ועורך ספרותי בעיתון מרכזי בשפה הגרמנית באירופה, כסופר ומחזאי בעל דמיון תיאטרלי וכשרון רטורי, וכאישיות כריזמטית שהילכה קסם על סביבתה (ויש הסבורים שגם לשטחיות שלו בהבנת העניין יש תרומה). (2) **מעמדו הפריפריאלי** שאפשר "להבין את הראש" של האליטות, ושל יהודים כמותו שהתערו בסביבה המודרנית הקוסמופוליטית. במרחק של דור אחד בלבד מהגטו, הקריירה שלו כרפורטר התבססה על התבוננות וניתוח של הפוליטיקה האירופאית, והוא שהביא אותו למסקנה הנחרצת שהמצב בו ניתנה ליהודים לכאורה אפשרות להתערות בחברה שמסביבם הוא למעשה "גטו חדש", הרה סכנות, שהוא בעייתי יותר מהחיים בגטו ה"ישן" שבתחומיו התנהלו החיים היהודיים על כללים ברורים ויציבים יחסית. (3) הראשון בין מנהיגי הציונות שהבין שהיהודים, שלרשותם לא עומד כל כוח פוליטי אחר, חייבים **לעשות שימוש בכישוריהם להשפיע על דעת הקהל הלא יהודית ולהעבירה לצידם**. כעיתונאי של

עיתון אירופאי רב השפעה היה מודע להשפעה הגוברת של דעת הקהל כמכשיר החזק בפוליטיקה המודרנית. אופרטיבית, מהרגע שנשבה באובססיה של הרעיון הבין שיחסי ציבור וחיפה תקשורתית, חיוניים להצלחה פוליטית גם אם הם נותנים ביטוי לכוח רב יותר ממה שקיים במציאות, ואולי דווקא משום כך.

בעוד שאבינרי מתייחס בעיקר לאסטרטגיה של שכנוע דעת הקהל הלא יהודית. הרצל כיחצ"ן היה צריך לפנות לארבע קבוצות יעד שונות ולמצוא את האסטרטגיות המתאימות לכל אחת מהן. בקרב הלא יהודים -- לליברלים ולאנטישמים, ובקרב היהודים -- לאלו שעזבו את הגטו לפני קצת יותר מדור, הפכו למשכילים, והשתלבו בפרופסיות, ולאילו שנותרו בגטו. על מנת להפוך לציונים – להאמין בפתרון הרדיקאלי של טרנספר מרצון -- היה עליו ליצור שינוי תודעתי בשתי הקבוצות, לשכנע גם את יהודי הגטו שחלמו על גאולה דתית, וגם על המתבוללים שחשו חלק מהלאום שאליו השתייכו, לראות את עצמם כלאום. ליהודים של הפוסט אמנציפציה, כמותו, הוא מדבר במונחים רציונאליים במאסה שהוא כותב על מצבם של היהודים, בנאומים שהוא נושא לפני סטודנטים יהודים, ובמאמרים בעיתון שהוא מקים לצורך העניין. הקמפיין לגיוס יהודי הגטו, נהגה במונחים של פניה אל הדמיון, אל הרגש, ואל תחושת השייכות. קצת ממה שהוא עצמו חש לגבי האסטרטגיה הזאת נמצא במכתב שהוא שולח למדינאי גרמני (1902) שמצוטט אצל אבינרי, שם הוא מסביר ש"רק הפנטסטי מלהיב בני אדם." ובאמירה חריפה עוד יותר (1898) הוא כותב לידידו מרמורק כשהוא מציע לו להקים "בית קונגרס" קבוע בבאזל: "הציבוריות מכירה רק כותרות וסיסמאות. זה טיפשי, אך כך הוא." והוא מוסיף: "עם העמים חייבים לשוחח בשפה ילדותית. בית, דגל, שיר – אלה הם סימני התקשורת."

ובמכתב נסער לברון הירש, מהם האמצעים הדרושים לממש את החזון הציוני הוא מרחיב על

המרכזיות של תעמולה, שימוש בסמלים, ופניה אל הרגשות (א, 72):

"כסף, כסף, כסף, אמצעי תובלה, אספקה להמונים גדולים (ובזה אין להבין אוכל ושתייה כמו בזמנים הפשוטים של משה רבנו), קיום משמעת, ארגון היחידות חוזי פטורים עם ראשי מדינות, חוזי מעבר עם אחרים, חוזי ערובה עם כולם, והקמתם של ישובים חדשים נהדרים: וראשית לכל תעמולה אדירת מימדים, פופולריזציה של הרעיון באמצעות עיתונים, ספרים, עלונים, מרצים נודדים, תמונות, שירים. הכל יהיה מנוהל ממרכז אחד מתוך הזדהות עם המטרה וצפייה למרחקים. ואז היית שואל אותי בלגלוג: "דגל, מה זה? מוט שעליו מטלית של בד?" "לא אדוני, דגל הוא יותר מזה. עם דגל מובילים את בני האדם לכל מקום שרוצים, אפילו לארץ המובטחת. למען דגל הם חיים ומתים, והוא הדבר היחיד

שהם מוכנים למות למענו בהמוניהם, אם מחנכים אותם לכך. האמן לי, מדיניותו של עם שלם— בייחוד עם המפוזר בכל העולם—אפשר לעשותה רק באמצעים המרחפים גבוה בחלל. היודע אתה ממה נברא הרייך הגרמני? ממעשים של חלום, משירים, מפנטזיות ומסרטים בצבעי שחור-אדום-זהוב, ובזמן קצר. ביסמארק רק ניצר את העין שנטעו בעלי הדמיון. ומהי הדת? צא וחשוב באלו ייסורים נושאים היהודים זה אלפיים שנה בשל הפנטזיה הזאת? אכן רק הפנטסטי מפעים את בני האדם. ומי שאינו יודע לרתום את הפנטסיה לצרכיו, אפשר שיהיה אדם הגון במיותר, ואף בעל צדקה ביד רחבה—את בני האדם הוא לא ינהיג ולא יוותר לו זכר".

כשהוא חוזה בעיני רוחו את טכס הכתרת הדוג'ה במדינת היהודים, הוא מתאר תהלוכה מן הארמון, כשבסך צועדים פרשים, תותחנים, רגלים, פקידים, כוהני דת וגנרלים, והדוג'ה ילבש את בגד הקלון והטלאי הצהוב של היהודים.

התובנות באמירה לגבי יכולת השפעתם של סיסמאות, דגל, ושיר, מהדהדות כמובן במשטרים הפאשיסטים במאה ה-20, כ"אסתטיזציה של הפוליטיקה" (תיאור קצת אנמי), שם הם כלים בידוי מנהיגים ציניים, המשחקים תפקיד מניפולטיבי ומסוכן. בניגוד לאלו, הפניה אל האמוציות והפנטסיה של הרצל נעשית בהקשר של הצטרפותם לתנועה לחברה (והמדינה שתוקם בעקבותיה) המבוססת על שיתוף, ליברליות, קוסמופוליטיות ורב-תרבותיות. ו"התשתית האיתנה" לפנטסיות העממיות עליה הוא בונה הם "פרולטריון המשכילים" –מהנדסים, אדריכלים, טכנולוגים, כימאים, עורכי דין, רופאים, כמוהו, שיצאו מן הגטו בדור האחרון.

חיזוק לחוסר האמון שלו ביכולת החשיבה הרציונאלית של עמים, אפשר לראות בהסתייגות שהוא מביע לגבי החשיפה הבלתי מבוקרת של מנהיגים, המאפיינת את הדמוקרטיה. הסבות: הפומביות שהיא מציעה היא מסולפת ופיקטיבית, מאחוריה קורים דברים שחלקם נחשפים כסקנדלים (הדוגמה: תעלת פנמה, עמ' 133, 147). ושנית, "הפומביות הזאת גורמת לכך שיחס הכבוד, שהוא הכרחי לממשל, אובד. הבריות מגלים שהמושלים אינם אלא בני אדם כמותם ולעתים קרובות הם מגוחכים ומוגבלים". ואכן, נאומו של מנהיג החברה השוויונית והליברית באלט נוילנד, המדבר אל נתיניו ממרחקים, באמצעות מכשיר שידור חדיש, הוא דוגמא לחשיפה מבוקרת, מרוחקת ומעוררת הערצה, לא מעט בזכות טכנולוגית השידור החדשנית שדרכה היא נשמעת. הסבה? בדיוק באותו רגע ברומאן בו הקהילייה מתכנסת, המנהיג מבלה באירופה.

התובנה לגבי המחיר שמנהיגים פוליטיים עלולים לשלם בחשיפת יתר אכן הפכה לסוגיה מרכזית במאה ה-20, במחקרים על השפעת התקשורת על הפוליטיקה (ג'ון תומפסון, למשל, בספרו MEDIA & MODERNITY, כותב על "עידן הנראות" שגלומה בו הסכנה של חשיפת החולשות והליקויים של המנהיגים). מצד אחד, יש לפוליטיקאים הזדמנות ליצור מעין אינטימיות בדיבור ישיר לצופים בבית. מצד שני, לרגעי מבוכה או אובדן שליטה יש לעתים תוצאות הרסניות (זכרו את "הם לא יהודים" שליחש ביבי באוזנו של כדורי, ולמיקרופון של ערוץ 2, או ה"תסתכל לי בעיניים" של איציק מרדכי בעימות עם נתניהו והכסא הריק ב-99, שחתם את הגולל על נצחוננו בבחירות). ברור שהרצל אינו רוחש די אמון לשיקול הדעת של הציבור כדי להכיר ביתרונות של הכרות קרובה יותר עם מי שמועמדים להנהיג אותם.

הטבלא מציגה את ההיבטים האסטרטגיים התקשורתיים בפעילותו הפוליטית מנקודת המוצא של התלבטותו הנמשכת לגבי בחירת מדיה וג'אנרים שונים, כאינדיקציה לטווח הזמן המשוער (מייד/ארוך), להגדרת קהל היעד, לאופי השינוי (פנימי/חיצוני), למבצעים, ולתפקידו שלו בכוח.

השימוש במגוון של מדיה ובסוגות דרמטיות להשפעה על דעת הקהל: שלבי הקמת תנועת הציונות

מטרה/פרוייקט	ג'נר/מדיום	טווח	קהל יעד	שינוי/טרנספורמציה של היהודים	שחקנים	תפקידו הוא
I. המרת דת	טכס/ארוע מדיה: מופע- רחוב המוני:	מייד	נוצרים	חיצוני	המוני היהודים	מפיק/יחצן מנהיג קהילה

התבוללות	מחזה/תיאטרון: "הגטו החדש"	קצר	מתבוללים נוצרים	פנימי: זהות	שחקנים (תיאטרון)	מחזאי, יחצ"ן
II. טרנספר מרצון	רומאן (ספר לימוד): "אלט נוילנד"	ארוך	יהודיהגטו	החלפת הסביבה	דמויות בדיוניות	סופר/מנהיג
	מאמר/מניפסט "מדינת היהודים"	קצר	מתבוללים נוצרים	החלפת הסביבה	פילנתרופים פוליטיקאים	עיתונאי/מנהיג
מיסוד התנועה הציונית	טכס/אירוע מדיה: "קונגרס" המוני	מידי/ארוך	יהודים נוצרים	פנימי: זהות	נציגי הקהילות	מפיק/יחצן מנהיג קהילה
	עיתון	ארוך	יהודים	פנימי: זהות	הרצל	כותב/עורך

תיעוד יומן הדור הבא יהודים פנימי: הרצל רפלקסיה

--היומן כרומאן הניכה BILDUNGSROMAN

-- נאומים/שדולה

הרעיון הראשון שהרצל הגה לפתרון בעיית היהודים היה להציל את היהודים על חשבון ותור על היהדות. האמצעי: המרת דת המונית, פומבית ומכובדת. כדרכו (כפי שהתגלה בהמשך), הרעיון תורגם לשפת קמפיין שכנוע. הרצל דמיון את המיזם התקשורתי בפרטי פרטים. בעיני רוחו ההתנצרות לבשה דמות של אקט ראווה שהיה מכוון לשנות באופן דרסטי את הסטריאוטיפ של היהודים בדעת הקהל הלא יהודית.

מופע ראווה (ספקטקל): תהלוכות פומביות, המוניות לצורך המרת דת קולקטיבית.

"לאור היום, בימי א' בצהריים, תיעשה המרה בכנסיית שטפן הקדוש, בתהלוכות חגיגיות ובצלצול פעמונים. לא באורח מבויש, כדרך שעשו זאת יחידים עד עכשיו, כי אם בגאווה. ואילו בכך שהמנהיגים ימשיכו להיות יהודים, ילוו את הציבור רק עד מפתן הכנסייה והם עצמם יישארו בחוץ, בכך יתעלה כל המעמד הזה לרמה של כנות רבה."

הרצל ראה את עצמו כמפיק של המיזם, המורכב רובו ככולו מניצבים, (סטטיסטים), שיקבל כסוי תקשורת מאסיבי, ויתפקד כמנוע שיתניע המרת דת כללית שההסכמה הכללית מנטרלת אותה מבושה ומתחושת אשם. הפרויקט לא הגיע לשלבי בצוע אך חשוב להכירו כדגם ליסודות המרכזיים במחשבתו, ופעולתו של הרצל בהמשך.

מדובר אם כן בסוגה של מופע ראווה טכסי וסמלי, הנושא בחובו משמעות של טרנספורמציה חברתית ותרבותית: רגע היסטורי לעם היהודי (סופה של היהדות). קהל היעד הם הלא יהודים—(הליברלים והדתיים); השפעת ההתנצרות אמורה לקבל ביטוי בטווח המיידי; השחקנים/משותפים במופע הם הנציגים האותנטיים של המוני היהודים; ותפקידיו של הרצל מגוונים: מאחורי הקלעים הוא אמור לנהל מו"מ עם ראשי הכנסייה, אולי אפילו עם האפיפיור (לשכנע אותם לתמוך במהלך), וכאימפרסריו של המופע. לפני הקלעים, הוא יתפקד כמנהיג שילווה את התהלוכה אך לא ימיר את דתו. גם זאת כאקט של שכנוע באמינות המהלך: כהוכחה לחוסר האינטרסנטיות האישית שלו, כמו משה על הר נבו, הוא ייוותר על הגבול ולא ייכנס פנימה. הענקת פומביות לאקט של המרת הדת תעניק לו לגיטימציה ומכובדות לרעיון שרבים מחבריו (אולי גם הוא) שיחקו עמו, והיו שעשו זאת כבודדים ובהיחבא.

במונחים של אוסטין, יש כאן אקט פרפורמטיבי, שבו המילים משמשות כפעולה-- שינוי של מצב נתון. במקרה זה—חניכה של זהות חדשה. הטלוויזיה אומנם חסרה—אך ניתן לראות את ההפקה כמעין קדימון (קדם התקשורת האלקטרונית) ברות "אירועי מדיה"—שע"פ כ"ץ ודיין הם רגעים היסטוריים, המתוכננים מראש כחווה בין היזמים, התקשורת והציבור (כאן: מנהיגי היהודים והממסד הדתי הנוצרי, העיתונות והציבור הלא יהודי, כמו גם היהודי), הבנויים על אקט של ג'סטת פומבית, המאפשרת שינוי של מצב חברתי נתון. אומנם חסר כאן הכסוי בשידור חי אך הוא עומד בקריטריונים של מופע ציבורי, טכסי, המתוכנן, ומקבל פרסום מאסיבי מראש (להביא קהל לרחובות), ודווח מאסיבי בעיתונות. והחשוב ביותר—הוא אמור להיות אירוע טרנספורמטיבי מהסוג הרדיקאלי ביותר (שבעקבותיו תתרחש המרת דת המונית). כמו ביקורו של סדאת בי-ם, (על פי דיין וכ"ץ) הארוע הוא כעין מודל שתפקידו להדגים בזעיר אנפין את היחסים החדשים שייווצרו בין שתי הקבוצות השרויות במצב של עוינות. אמינות האירוע מובטחת ע"י חוסר האינטרסנטיות האישית של היזמים.

מה שמאפיין את השלב הראשון של מחשבתו המדינית של הרצל אם כן הוא חוסר ההכרות הרדיקאלי, והנתק התקשורתי, בינו לבין רוב רובו של קהל היעד שלו-- **הקהילות היהודיות המסורתיות**, רובן במזרח אירופה. כמי שנתפס לרעיון של הצורך הדחוף לפתרון בעיית העם היהודי, שהיה מלווה בתחושת שליחות בוערת, הוא חושף כאן את **בורותו לגביהם בכך** שאינו מזהה את קהל היעד המשמעותי שלו, ואין לו מושג איזה סוג של פתרון מדיני ידבר אל ליבם. נראה שחשב בתחילה רק על פתרון במונחים של ההתפקחות שלו עצמו (ראה יומנו) ושל מתבוללים, משכילים כמותו, שהתאכזבו מההבטחה שבאמנציפציה. זו, התברר לו, הפכה, למעשה, להיות מקור לאנטישמית חדשה מאחר שבמקום לאפשר ליהודים להיות חלק מהחברה באמצעות יצירת אפשרות של השתלבותם בחברה הכללית (דבר שלתפיסתו היה שם קץ לאנטישמיות אחת ולתמיד), יצרה "**גטו חדש**" עם **תקרת זכוכית, דווקא ליהודים המשכילים שיצאו מהגטו**. הוא מודע לסטריאוטיפ השלילי של אנשי העסקים היהודים כתחמנים, ואף שותף לו במידה רבה. מבחינתו של הרצל האמביציוזי הצורך הדחוף היה ליצור אפקט מיידי ודרסטי שיזרו את מנהיגי הנצרות לרסן את האנטישמים.

כמי שהקשיב בלעדית לקולות (הביקורתיים) מסביבתו הקוסמופוליטית, בעיית האנטישמיות נראתה לו כבעיה תדמיתית גרידא. הפתרון עליו הוא מפנטז הוא יצירת מהפך בתדמיתם של היהודים בדעת הקהל הלא יהודית. ברור שהתייחס רק לבעיית השפלתם ליהודים כמותו, **המעורים בתרבות המערב, לא להמוני היהודים הדתיים שהתנצרות לא הייתה אופציה בשבילם**. (יומן א, 200).

יש לא מעט אירוניה בכך שמנהיג התנועה הציונית לא הכיר את רוב רובם של נשואי תוכניתו (ואכן בהמשך השווה את עצמו למשה שהגיע אל בני עמו מארמונו של פרעה). בעוד שמטרתו היתה לעשות למען שיפור הדימוי של היהודים בעיני הסביבה, אל היהודים עצמם הוא מתייחס כאובייקטים, כפיונים במשחק, או כ"שפוטים" שלו, המצופים לעשות את תפקידם לכשייקראו לדגל. היהודים מבחינתו היו סטטיסטים בלבד. רק בשלב הבא, כשמתברר לו שאין כל סיכוי שהתנצרות מהדת היהודית על מנת להציל את היהודים תתקבל על דעתם של רוב היהודים, הוא משנה את יחסו, ומתחיל להטות אוזן גם אל בני עמו.

מאפייני הפתרון הניכרים לאורך כל הדרך, בהמשך: חשיבה בגדול, אמונה בכוחם של פעולות ומופעי ראויה--מאחר שהם הפונים לרגשותיהם של המשתתפים והמתבוננים, ומקבלים כיסוי משמעותי בתקשורת (אז, העיתונות), ובעקבות זאת -- הפוטנציאל של אירועים פומביים ליצור שינוי תודעתי בדעת הקהל הפנימית והחיצונית. בנוסף, הוא מגלה דאגה רבה לגורלם של היהודים, בצד ריחוק מהמורשת והתרבות היהודית.

ביומנו, הרצל כותב שאחת מנקודות המפנה במעבר מהרעיון של שימת קץ ליהדות לרעיון של ייסוד מדינת יהודים הייתה השיחה שקיים עם מוריץ בנדיקט, אחד משני המו"לים של עיתונו (הנוייה פרייה פרעסה), אליו הלך על מנת לקבל את תמיכתו של העיתון בפניה לאפיפיור. ה"דיל" שהוא מנסה על בנדיקט מגלה את התמצאותו של הרצל כעיתונאי מצליח, בעולם של מו"מ מאחורי הקלעים ביחסים בין העיתונות לבעלי העוצמה. כנציגו של ה"נוייה פרייה פרסה", חשב, יוכל להציע לאפיפיור, בדלתיים סגורות, הסכם שלום דיפלומטי (בין הליברלים והאנטישמים), תמורת שרותיו של העיתון הליברלי המוביל. עסקה מעין זו (בין עיתון ושלטון), חשב, הייתה אולי מניעה את האפיפיור החכם לעשות משהו -- לפרסם הבהרה או לרמוז רמז. למרבה אכזבתו, בנדיקט שלל את רעיון הפניה לאפיפיור, ושפך מים קרים על הרעיון היחצני הנועז. יחד עם זאת, הרצל מציין שבנדיקט תרם לו להתקדם עוד צעד במחשבה על פתרון בעיית היהודים. בנדיקט הסביר להרצל שאין זה בכוחו, ואף לו, לחסום את היהדות:

"מאה דורות עמדו בני עמך והתקיימו בתוך היהדות. אתה רוצה עכשיו לשים את עצמך כגבול החוסם את ההתפתחות הזאת? את הדבר הזה לא תוכל לעשות, ואף אסור לך לעשותו. "דבר זה", כותב הרצל "נגע בלבי כדבר אמת" (עמ' 58).

הכישלון לימד אותו בין השאר את העיקרון על פיו עובדת דיפוזיה של חידושים, וחידושים רוחניים או תרבותיים, על אחת כמה וכמה. במחקר (ראו כ"ץ) הוכח שהפצת מוצר חדש, בקהילה תצליח רק אם יש התאמה בין הרעיון לערכי הקהילה. IT TAKES TWO TO TANGO.

גם לאחר שהגיע למסקנה שהפתרון הוא הגירה, או טרנספר מרצון, הרצל המשיך לייחס חשיבות רבה לשיפור הדימוי של היהודים בעיני הציבור באירופה. זו עלתה אפילו על החשיבות שייחס לתמיכת בעלי ההון היהודיים בתנועה הציונית. כך מתברר מהחלטתו לפרסם את המנשר "מדינת היהודים" (שכתב לקראת פגישתו עם רוטשילד) למרות חששו שהפרסום יגרום לנתק סופי עם הפילנתרופים שכה התאמץ לגייס להשתתף במיזם הציוני. ביומנו (א' 114) שם הוא מתחבט לגבי פרסום התוכנית, הוא כותב:

"אף על פי כן (למרות שהיא תרגיז את הירש ורוטשילד) פרסומה של התוכנית יביא ליהודים תועלת. כמה מן הרעיונות שלי כמו אלו על הדו-קרב, ההתאבדות, קידום הממציאים, המונופול על הבורסה, וועדות בקורת ניידות, טובים לכל העמים. בזכותם אולי יתייחסו אל היהודים ביתר מתינות, משום שמסבלותיהם ומרוחם נולדו הגירויים הללו!"

II הקמת התנועה הציונית כסדרת דילוגים בין קמפיינים תקשורתיים

כשהוא נתון תדיר בתנודות רגשיות בין ייאוש לתקווה, והרגשה ברורה שהזמן (שלו אישית, ושל היהודים בגלויות השונות) הולך ואוזל, הרצל הלך על מספר כוונים במקביל כדי להקים את התנועה הציונית. מכן, בשיטת הניסוי והתעיה, בחן אסטרטגיות תקשורתיות ופוליטיות שונות לגבי קהלי יעד שונים, כדי להיווכח לאיזה מהן יש סיכוי להמריא. כך ניהל, במקביל ולחילופין, מספר קמפיינים. ביומניו (שיוחדו בלעדית לפרויקט פתרון בעיית העם היהודי) תיעד את התחבטותיו בין אסטרטגיות שונות, את הרציונאל של כל אחת, וגם של ניהול מספר אופציות במקביל, ואת הטקטיקות השכנועיות שנקט למען השגת מטרותיו. החשיבות שהרצל עצמו ייחס ליומנים כתייעוד של השיקולים שהביאו למהלכים המשתנים (שנראו לעתים כמו ירייה לכל הכוונים), מתבררת מצוואתו בה הוא דורש לפרסם אותו מייד לאחר מותו כדי לשמר את התיעוד ההיסטורי של התנועה, ואת מקומו שלו בהתפתחותה.

כמו שהציונות כטרנספר מרצון, הייתה ברירת מחדל, אליה הגיע הרצל רק לאחר הכישלון הצורב

של הפתרון המיידני לבעיית היהודים (באמצעות מה שבעיניו היה אקט חסר משמעות), כך גם גיוס דעת

הקהל היהודית הייתה ברירת מחדל. למרות שהאמין בחשיבות שבעשיית הדברים בפומבי, לא ע"י

"דילים" חשאיים בין בעלי הון ושלטון, הגיע אל המסקנה שיש צורך למנף את כוחו של ציבור

היהודים שלו רק לאחר שנכשל בהעדפתו הראשונה--ליצור שדולה של בעלי כוח שתפנה ישירות

לפוליטיקאים. כשהרצל מתברר סופית שהיהודים חייבים לעזוב את אירופה, הוא פונה קודם כל

לעשירים ובעלי עוצמה לתמוך ביישוב היהודים במקום מרוחק מאירופה (ארגנטינה). הוא מנסה לשכנע

את הירש ורוטשילד שהכרתם כלאום, (אפילו טריטוריה בדרך), תחזיר ליהודים את כבודם העצמי. אבל

אינו יכול להתגבר על הפער בין תפיסתו שהפומביות וההכרה של מדינות האם בפתרון של בעיית

היהודים, והתנאי של בעלי הממון, והקשרים עם השלטון, לסודיות, לדיסקרטיות. כפי שהזכרתי,

כשהוא מבין שלא יוכל להתקדם בסיועם של הפילנטרופים, הוא מעלה על הכתב, כמאמר ארוך, את

הנאום שהכין לשאת בפני רוטשילד— "מדינת היהודים" (1896) -- המציג את חזונו הפוליטי. המאמר

יוצא לאור ב-79 הוצאות עצמאיות (לא בתוך קבצים), ב-18 שפות (16 בגרמנית, 11 בעברית).

הסקיצות לרומאן האוטופי **אלטנוילנד** דווקא קודמות למאסה על "מצבם של היהודים", אך הספר יוצא לאור מספר שנים אחרי "מדינת היהודים". הסבה--הרצל נע ונד בין אופציות אסטרטגיות שונות. "חידה היא בעיני, הוא כותב ביומנו "איך הגעתי ממחשבות על רומאן אל המחשבות המעשיות. זה מתרחש בתחום הלא מודע." מה שברור הוא שהמעבר בין הג'אנרים נעשה בהתאם למידת האופטימיות או הפסימיות שלו לגבי הצלחתו להקים את התנועה. החוברת -- כמסמך יובשני, העוסק בהיבטים חוקיים ותדריכים אופרציונאליים להקמת מדינה – היא עדות לאמונתו שיש בידו להקים את המדינה. לטיוטות של הרומאן, שאמור לתת השראה לקוראיו, ולהלהיב אותם לרעיון בגדול, הוא חוזר כל אימת שהוא מתייאש מן הפרויקט המדיני לטווח הקצר.

אבינרי, על השגיה של הציונות "לא בזכות עוצמה יהודית אלא הכוח לגייס בעם של יודעי ספר,

חדי לשון, דברנים ובעלי פולמוס, לצדה של אותה אומה חלשה, עוצמות אדירות."

כאיש שיחה להתרועע, ההתלבטויות, הטיעונים, וקבלת ההחלטות לגבי שימוש באסטרטגית תקשורת כל שהיא, מתרחשים תוך כדי שיחה עם אנשים שהוא מעריך. כך, למשל, בעודנו בפאריס, לאחר שיחה עם הפסל פֶר (בעוד הוא מפסל פרוטומה שלו), -- על כך ש"שאיין זה מועיל ליהודים אם הם נעשים אמנים ומיטהרים מן הממון. הקללה מוסיפה לרבוץ. איננו מצליחים לצאת מן הגטו" -- "המשיך העניין ללחוש" בקרבו, ולאחר שחצה מספר רחובות בדרכו הביתה, התוכנית למחזה "הגטו החדש" כבר הייתה "ערוכה כמוחו". "הגטו החדש" היה הטכסט האחרון שנכתב כדי להציע את האפשרות של התערות בחברה המערבית, תוך כדי אימוץ הערכים של החברה המערבית שיהודי הגטו, בתנאי החיים המגבילים שנכפו עליהם, לא היו מסוגלים לאמץ.

הקמפיין למכירת הציונות מתחיל בהתלבטות בין כתיבת מאסה מלומדת או רומאן עלילתי, כשהשאלה המטרידה את מנוחתו היא בחירת הסוגה בעלת כוח השכנוע המירבי. בהתלבטות בין רומאן למאמר פובליציסטי, מסייע לו הסופר הידוע אלפונס דודה. הרצל שנפגש אתו ביוני 95, מסביר לו את עמדתו לגבי היהודים, ומספר לו לדודה שהוא מתכוון לכתוב ספר "**למען היהודים, ועליהם**" (עמ' 61) (כשהשאלה שהיו מציבים לו אנשי לימודי התרבות היא – האם יש לך, כמי שאינו ממש שייך "להם" אלא לתרבות אחרת, הלגיטימציה/הזכות המוסרית לכתוב סיפור עליהם ולמענם? ועוד כאשר מדובר בספור אוטופי השואף לתאר את מאפייני זהותה ה"מהותיים" של הקבוצה?).

"דוֹקָה שאל: רומאן? – לא, אמרתי: מוטב ספר לגברים בני חייל!—אבל הוא אמר "הרומאן דרכו לשאת [את הבשורה] הלאה אל המרחקים, ראה אוהל הדוד תום". הרומאן שנולד, אלטנוילנד, הוא ממשיכו של המחזה "הגטו החדש". בגרסא זו סמואל קוהן –היינריך קאנא איננו עוד הגיבור הראשי. הוא עתה ידידו החלש אך "האהוב מאוד של הגיבור, שהמקרים שבחייו מוליכים אותו לגלות את הארץ המובטחת".

הפרויקט מאלץ אותו אם כן לערוך הכרות עם הציבור אותו הוא מבקש להושיע, ולהתמודד גם עם השאיפות, החלומות והאילוצים מצד הציבור היהודי (המתבוללים במערב, והמסורתיים במזרח אירופה). בשלב זה האסטרטגיה השכנועית נעה בין מדיה וג'אנרים שונים בהתאם להערכתו של הרצל את מידת הסבירות של **ההוצאה לפועל של תוכניתו לטווח קצר או התייחסות אליה כאל פרוגרמה לעתיד בלתי מוגדר**. האסטרטגיה התקשורתית, הנשענת על ההבנה ששכנוע דעת הקהל הוא הנשק היחיד עבור החלשים והנדכאים, ממלאת תפקיד מרכזי בשתי האופציות החלופיות.

מהיומנים עולה שהרצל ראה את עצמו כמפיק-על האָמון על כל השלבים— מהתלבטות על איך לכתוב את המצע לתנועה-- בפורמאט של טרקטאט או רומאן? (התשובה -- גם וגם), לכיצד להפיק את האירוע המכונן בתולדות התנועה--הקונגרס הציוני? התשובות משורטטים על כל פרטיהם בכתביו. חלק מחזיונות הראווה שהוא מתכנן --הטבלת יהודי וינה, הטכס שייערך על סיפון אוניית החלוצים הראשונה, המייפלאואר היהודית, עם הגעת לחופי מדינת היהודית, או טכס הכרתו של הדוג'ה -- לא הגיעו לידי בצוע. אך החשוב מכולם-- הקונגרס הציוני (שהתמסד כאירוע קבוע) --הופק בהצלחה מרובה ואף הפך לאירוע המכונן של התנועה. יש להזכיר, שכל אחד מהשלבים מלווה בדאגה ותסכול על כך שהמפעל תמידית על סף קריסה. (תלוי על בלימה).

התנועה הציונית כבעיה של תקשורת עם קהלי יעד שונים באמצעים רטוריים שונים

העקרונות התקשורתיים שהרצל פועל באמצעותם מבוססות על סוגות שונות של מופעי ראווה פומביים--מעמדים שיעניקו כבוד וסטאטוס ליהודים שלוקחים בו חלק, ויציתו את דמיונם של חברי הקהילה שצופים בו, ושל המתבוננים מבחוץ. כמו המרת הדת, כך גם הפתרון הטריטוריאלי, יתבצע לא בהיחבא, לא בהתגנבות יחידים, אלא באמצעות מהלכים פומביים ומתוקשרים שיקבלו סטאטוס ולגיטימציה מצד הסביבה הלא יהודית.

אך גם בשלב של הפתרון הציוני, החדשות הרעות הן בתחום התקשורת -- ליתר דיוק, הנתק המוחלט בין הרצל והיהודים המתבוללים כמוהו, שראו את עצמם כחלק מהחברה האירופאית, לבין יהודי מזרח אירופה, וההוויה היהודית. כפי שהוא וחברו מקס נורדאו הודו "האנטישמיות, והיא בלבד, הפכה אותנו ליהודים." כבר ב- 84 תקף הרצל את הרעיון הציוני מסכה זו "אילו חזרו היהודים באמת לביתם היו מגלים למחרת היום כי זה כבר אין קשרי גומלין ביניהם. מאות שנים היו מושרשים בארצות מולדת חדשות והם שונים זה מזה." . אישית, מבחינתו של הרצל, חזרה להסתפחות ליהודים במצב הקדם-אמנציפציוני, בגליציה האוסטרית, למשל, לא כל שכן לדלות ולפרימיטיביות של יהודי המזרח, ש"כמעט לא יכול היה לבוא בדברים עמם" וש"חיצוניותם הייתה לו לזרא", לא באה בחשבון. לפיכך, כפי שכותב דוד ויטל (1978), התנאי לנדרש לחזרתו ליהדות היה "שתבוא מעין פשרה גם מצדם, על יסוד שינוי רדיקלי", חברתי ומדיני, של המציאות יהודית (181). אך גם כשהתגייסו סביב "השינוי הרדיקלי" – התנועה הציונית -- היה קושי להרצל ולהמוני היהודים לראות עין בעין. חוסר ההתאמה מתגלה במישור של **אופייה של המדינה היהודית של הרצל**, (כפי שהיא נפרשת באלט נויילנד ובמדינת היהודים), וגם (ובאותו עניין) בגישה לפתרון הטריטוריאלי, שהיה מקובל על הקליינטים (יהודי המזרח) רק אם המטרה היא א".

אך כחווה, יזם ומשווק של התנועה הציונית, היה על הרצל לכוון בגדול למספר קהלי יעד. היה צורך **בכיבוש דעת הקהל באירופה** (האליטות הפוליטיות, ליברלים, ואנטישמנים) לתמוך בפרויקט ולהעניק לו לגיטימציה, (או לפחות לא לסכל אותו). **ובשכנוע היהודים** שעוד לא התייאשו מהתקווה להשתלב במדינת הלאום שבה הם חיים, ואת יהודי הגטו צריך **לשכנע לעזוב את מקומות מושבם, לעלות על הספינה (מטפורית וממשית), ולהתחיל חיים חדשים בארץ לא נודעת.**

יש להניח שחשיבות שייחס לסמלים מאחדים, כמו דגל, מוסדות סמליים, בניינים מונומנטליים, וטכסים המוניים, נבעה לא מעט מהניסיון ליצור אחדות לאומית בין קהילות שלא ראו עין בעין עניינים מהותיים לתרבות הלאומית החדשה, כמו, למשל, סוגיית השפה. להרצל הייתה תשובה נחרצת שחלק גדול מהנוהגים אחריו לא העלו על דעתם לקבל. בסוגיית הרב תרבותיות, הרצל היה נתפס היום אולי כפוסט ציוני.

"כל אחד ימשיך לדבר בלשונו. אני יהודי גרמני מהונגריה ואין אני יכול להיות משהו אחר אלא גרמני. כיום אין מכירים בי כגרמני. זה יבוא כשכבר נהיה שם. וכך צריך שכל אחד ישמור על לאומיותו שרכש. רואה אני בשווייץ שאפשר שתתקיים מדינה פדרטיבית של אומות שונות."

ומשהו על תרומתם של המקורות השונים בכתבתו של הרצל:

היומן, לפי אבינרי, הופך להיות **רומאן** החניכה שלו (בילדונגס רומאן), שם הוא מתפתח מעיתונאי למנהיג פוליטי קריאה ביומן, בו הוא רואה את המורשת הרוחנית שלו ושאותו הוא מבקש לפרסם זמן קצר לאחר מותו, מגלה את סערת הנפש שיוצרת את תעצומות הנפש של הכותב. כך מתודעים

להתחבטות בין האסטרטגיות השיקולים סביב כתיבת המחזה "הגטו החדש", המסביר את בעיית ההסתגלות של היהודים שזה עתה יצאו מהגטו (ועוד לא אימצו את התרבות החדשה) להולכי התיאטרון בווינה, והניסיון במקביל, לשכנע במאי שהכיר להציגו מיידית (וגם לא לגלות את שמו של המחבר עד שתהיה לו הצלחה). מגלים גם את ההתחבטות בשאלה באיזה סוגה לבחור על מנת לתת פומבי למצע של הציונות. הדילוגים בין רומאן (על פי המלצתו של אלפונס דודה שהביא את הדוגמא האולטימטיבית של אוהל הדודו תום שהיה זרז למלחמת האזרחים) או מאמר שיבנה את האושיות החברתיות, הכלכליות, התרבותיות והמשפטיות של המדינה שבדרך. בסופו של יום כידוע הוא כותב את שניהם – המסה מיידית, והרומאן במקוטע במשך מספר שנים (ברגעים בהם הוא מתיימש מהעשייה הפוליטית). **האגרות** הן מקור להבנת אסטרטגיות השיווק. כך, למשל, **מכתב** של "סערת נפש" לבמאי בפראג חושף את המהפך הנפשי שעבר עליו במטרה להביא להעלאתו המיידית, **והיומן ל"עניין היהודים"** מסביר כיצד אסטרטגית השכנוע במכתב עצמו אמורה לעבוד. (הצורך הטקטי בחשיפה האינטימית לבמאי בפראג נובעת מהצורך לעורר בו מוטיבציה).

במשך הזמן אלטנוילנד נתפס יותר ויותר כחלופה לטווח ארוך לפתרון פוליטי מיידית. אם המבצע לא יצלח, הרי הרצל זורע את הזרעים לעוד שני עשורים כאשר יבינו הכול שהציונות היא הפתרון. הרומאן מספק השראה לרעיון בגדול, וגם הנחיות פרטניות להיבטים הכלכליים, התרבותיים והסמליים של החברה. **לאלטנוילנד** אכן חיי דף ארוכים. מודל לחברה החדשה לאחר שנים: בהקמתה של השכונה הראשונה, "אחוזת בית", בתל אביב) "נבנתה עם אלטנוילנד ביד" אסיפת היסוד (בנוכחות דיזנגוף): "ב לתמוז, תרס"ו.

עקיבא וייס: חברה חדשה, עמ' 35: "המילים אלט-ניי-לנד, תל אביב פעלו עלי בכוח אדיר בגלוי ובסתר. הן כאילו תבעו ממני פעולות ומעשים על כל מדרך רגל. דומה היה עלי כאילו קבלתי פקודה ממרום: "אמור מעט ועשה הרבה." לאחר מותו של הרצל, להחיות את רוחו, להתמסר להמשכת עבודתו, להתכוון למטרות שהציב, ולבנות ברוח זאת בארץ ישראל את האלט-ניילנד בתל אביב."

גיוס העיתון שבו הוא כותב נותר עוד חלום לא ממומש. הרצל מנסה לשכנע את שני עורכיו (היהודים) ב"נוייה פרייה פרסה" לאמץ את הפרויקט הציוני. כשהם מסרבים, מסבות מובנות, הוא מקים **עיתון משלו "די וולט"** (אביב, 1897) כהכנה לכינוס הקונגרס הציוני הראשון, שהוא מוסד ייצוגי

למפגש בין נציגי הקהילות השונות. הרעיון של טריטוריה כשלעצמו, הוא כותב, יוביל לזהות לאומית גם לפני שזו תושג (אם בכלל).

הקונגרס הציוני הראשון, הוא יצירתה של תנועת המונים באמצעות ארגון של אירוע פומבי, מכובד, שזכה לכיסוי תקשורתי מאסיבי. הקונגרס, כותב אבינרי, הוא ייסוד תנועת המונים, המוכיח את נאמנותו של הרצל למיסוד הדמוקרטי, לאחר שהפתרון המועדף עליו – התגייסותם של עשירי היהודים – נכשל. למרות שהרצל היה רחוק מהתפעמויות דמוקרטיות או פופוליסטיות שבהן ראה, בצרפת ובווינה, סכנה לערכי החירות והדמוקרטיה. הדרך שבה הוא מדווח על הצלחת קונגרס ביומן מדלגת, באופן טיפוסי, **מהמהות לדימוי ולקשר שביניהם, דהינו, איך השני מעצים את הראשון**. כך הוא כותב: "בבאזל יסדתי את מדינת היהודים... טריטוריה היא רק התשתית הגשמית. גם במקום שיש לה טריטוריה, תמיד המדינה היא משהו מופשט..." ((גרסא מוקדמת, ההולכת צעד נוסף מעבר ל"הקהילה המדומיינת" של אנדרסון שבה האזרחים נמצאים באותה טריטוריה). והוא מוסיף:

"כבר לפני חודשים היה אחד הרעיונות הראשנים שלי בנוגע לביצוע, שיש לבוא למושב הפתיחה לבושים בפראק ועניבת פרפר לבנה. דבר זה הוכיח את עצמו להפליא. בגדי החג משווים לרוב הבריות סבר נוקשה, ומתוך הנוקשות הזאת מיד נוצר טון מדוד שאולי לא היו משיגים אותו בתלבושת מסע קיצית בהירה. ואני לא נמנעתי מלהעצים את הטון הזה ולהעלותו לסולם הגיגי."

והרצל, כידוע, לא מוותר בפרטים. כשנורדאו שהופיע ללא פראק סירב לחזור למלונו וללבוש אותו, הרצל ביקש אותו שיעשה זאת למענו בנימוק,

"הנשיאות של קונגרס הציונים היום היא עדיין לא כלום. בשלב זה אנחנו עדיין מצווים לקבוע הכול. הבריות צריכים להתרגל לראות בקונגרס הזה את הדבר הנשגב וההגיגי ביותר".

כשמשווים את ייסוד הקונגרס בציוני לרעיון ההטבלה יש כאן סוג של סגירת מעגל. המהפך שעשה הרצל מדימיון של אירוע המביא פתרון לאנטישמיות ע"י של אירוע פומבי המבשר את שימת הקץ ליהדות לתכנון וביצוע של אירוע מכונן (ההופך למוסד של קבע), שנועד להקמת תנועה לייסוד מדינת היהודים.

בתכנון של שני האירועים, יצירת דימוי מכובד של היהודים המשתתפים נתפס כאלמנט חיוני. ההבדלים הקריטיים: הרצל, שהתעלם מהמוני היהודים בראשית הדרך, מעניק להם עכשיו את הסוברניות. מעבר לאימוץ של הרעיון החדש-ישן ע"י שני סוגי הקהילות, (שתאם את רצונותיה של כל אחת מהן מסיבות שונות), הרצל גילה שהוא נושא עמו עוד ערוץ של התאמה מול הקהילות במזרח—את אישיותו האצילה, שעוררה בלב האנשים שפגש תחושות של הערצה, התפעלות, ויראה דתית כמעט. השולטן ראה בו "עברי קדמוני", בעל "קומה מלכותית", ורוזנצוייג (ובובר אחריו) ראו בו "משיח". הרצל עצמו היה מודע לדימוי הזה שבאמצעותו יכול היה ליצור קשר ישיר, אמיץ ועמוק עם היהודים המסורתיים. כאן עבד על התאמה מהסוג הרגשי. עדויות למודעותו לחיבור של דמותו כמנהיג לרעיון של משיח: ניתן לראות ביומנו שם הוא בין שאר תוכניותיו, אף מתכנן ספר על משה "מחצר פרעה". גם את הדמיון בינו לשבתאי צבי איננו שולל על הסף. "אינני תיאולוג" ולכן אינני יודע". (ובמקום אחר, ביומניו 3: 960 י: "ההבדל ביני לבין שבתאי צבי, כמו שאני מתארו לעצמי, מלבד השינויים באמצעים הטכניים... הוא בזה ששבתאי צבי גידל את עצמו כדי להדמות לגדולי הארץ, ואילו אני מוצא את גדולי הארץ קטנים כמוני." לומר, "לי יש רק את עצמי"? אניטה שפירא מקשרת אף היא בין התנועות המשיחיות לתנועה הציונית, ש"בטאה את הלוח הרוח ששימש תשתית פסיכולוגית לתנועות המשיחיות במדיניות לסוגיה". גרד מעט את שכבת האמפריציזם מעל מנהיג ציוני – ותגלה אמונה משיחית רוטטת, המתפרצת בעיתות משבר או ברגעים של מה שכינה תלמון "הבקעה היסטורית." דהינו, אולי בהתקבלותו של הרצל, שהופיע ברגע של משבר, ע"י יהודי המזרח, מתגלה החיבור ההיסטורי בין הגעגועים המשיחיים לבין התנועה הפוליטית. בן גוריון כתב ש: "יתכן שבליבם של פינסקר והרצל לא פעם החזון המשיחי, אבל בלב המוני ישראל— במידה שאני זוכר אותם בילדותי-פעם ופעם. כשהייתי ילד בן עשר שמעתי מדברים על משיח שהופיע בווינה ושמו הרצל."

פתרון בעיית היהודים

מטרה/פרוייקט	ג'נר/מדיום	טווח	קהל יעד	שינוי/טרנספר	שחקנים	תפקידו הוא
המרת דת	מופע רחוב	מייד	נוצרים	חיצוני	ציבור יהודי כמרים	מפיק\יחצן
התבוללות	מחזה תיאטרון	קצר	יהודים(?) נוצרים	פנימי: זהות	שחקנים (תיאטרון)	מחזאי, יחצ"ן
טרנספר מרצון	רומאן/ ספר לימוד	ארוך	יהודים	החלפת הסביבה	דמויות בדיוניות	סופר/מנהיג
	מאמר/ מניפסט	קצר	אליטות נוצרים	החלפת הסביבה	פילנטרופים פוליטיקאים	עיתונאי/מנהיג
מיסוד התנועה	"קונגרס"-- ארוע מדיה	מייד/ארוך	יהודים נוצרים	פנימי: זהות	הנציגים	מנהיג/משיח?
	עיתון	ארוך	יהודים	פנימי: זהות	הרצל	כותב/עורך
תיעוד	יומן	הדור הבא	יהודים	פנימי:	הרצל	רפלקסיה

BILDUNGSROMAN רומאן חניכה

נאומים/שדולה

התיעוד ביומן/במכתבים אישיים/ובאגרות הרשמיות מאפשר מיפוי של האסטרטגיות התקשורתיות בכל שלב בתוכנית כקמפיין לטווח "ארוך/קצר" המכוון בעיקר לקהל יעד של אליטות/ציבור בקרב לא יהודים (ליברלים/אנטישמים)/יהודים לצורך התנצרות/התבוללות/ציונות (טרנספר מרצון) באמצעות סוגות של מופעי ראוה מתוקשרים של מצעד גאוה/מחזה/רומאן אוטופי/תשריט לבצוע/אירוע מדיה ("אסיפה לאומית")/ייסוד עיתון ו/או טכניקות שכנוע משלימות מכתבים/פגישות אישיות/הופעות צבוריות) כשהחוט המקשר היא הכריזמה של הרצל, שתפיסתו לגבי תפקידו במהפכה הציונית (או לאופן העגתו) עובר תמורות -- ממקצוען (עיתונאי, יתצ"ן), למנהיג – "מלך היהודים", ואפילו לסוג של משיח, ויטל),

מהיומנים שהחל לכתוב משנשבה ב"עניין היהודי" עולה שבמוחו הקודח של הרצל התקיים דילוג תמידי בין שתי אופציות למימוש הציונות — זו של החזון האטופי לטווח ארוך, שיחלחל לליבותיהם של קוראיו, ויהפוך לכוח מניע לתנועה פוליטית לאחר דור או שניים, וזו של הקמת תנועה פוליטית במייד, שתממש את החזון בטווח הקצר. בשתי האופציות יש לשכנוע באמצעות מגוון של מדיה וג'אנרים תקשורתיים תפקיד חיוני.

מבחינת השינויים לעבר זמן בקונספציה לפתרון לבעיית היהודים, ניתן להצביע על שני שלבים עוקבים, הנזרקים לשתי קצוות קיצוניים: **השלב הראשון** מבוסס על המחשבה שניתן לפתור את הבעיה מבלי לעזוב את אירופה, (אך גם בלי לשמור על העם היהודי אלא רק על בטחונם של בני העם). בשלב

המוקדים הזה, הרצל משחק עם הרעיון הרדיקאלי של **התנצרות**, ולאחר מכן מתפשר על **התבוללות**, שמשמעה 'התנהגות הולמת', המשוחררת מהמאפיינים שדבקו ביהודי הגטו. **בשלב השני**, עם הכרתו בכך שהפתרון של היטמעות הוא חסר סיכוי, עושה הרצל תפנית לכוון ההפוך שמשמעותה מהפך רדיקאלי בתפיסתו הפוליטית: אם לא ניתן ליהודים להשתלב אין ברירה אלא להתנתק לחלוטין—ליצור **חברה יהודית חדשה**, שתתנהל על פי עקרונות הנאורות, במקום המרוחק מאירופה. בשלב זה מתגבשת ההכרה בבלעדיותו של הפתרון הציוני. מבחינת אופי הפתרון שהוא מציע – בניית חברה על פי העקרונות של המודרניות והליברליזם-- ההבדל בין שני השלבים הוא טכני בלבד. משנתקל בקושי חיצוני לבצע אותו באמצעות הטמעות בסביבה, הוא מתחיל לגלגל את הרעיון של יצירת חברה המבוססת על אותם ערכים במקום אחר. אילו היה הרצל מכיר את קהלו היה מבין שבשינוי הגיאוגרפי טמונה גם הרחבה מאסיבית של קהל היעד שיקבל בהתלהבות רבה את הפתרון אך (מבחינתו) מהסכות הלא נכונות. העלייה לא"י, ואולי אישיותו שלו כדמות של משיח מודרני שיביא אותה, הם הערך שיניע את ההמונים, לאו דווקא הרעיון של בניית חברה מודרנית. עם הזמן, ועם היכרותו עם יהודי מהמזרח, הרצל לומד איך לתקשר עמם, ומתאים את הפרויקט הציוני לקהל היעד של הפרויקט.

